

“ISTANBUL FOJIASI” DRAMATIK DOSTONIDA ISKANDAR OBRAZINING QIYOSIY-TIPOLOGIK TASVIRI

Imomaliyeva Gavharoy Odiljon qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Roxmanova Nafisa Azatbekovna

O'zbek adabiyotshunosligi kafedrasida o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

O'zbek adabiyotining yirik namoyondasi, o'chmas mash'alasi hisoblangan Erkin Vohidovning “Istanbul fojiasi” asarida hayotning shafqatsiz haqiqatiga duch kelamiz. Asarda davr to'zonlari, hayot chigalliklari ichra tangib noxush, nomaqbul to'lqinlar iskanjasiga tushib qolgan, adashgan, ammo kechikib bo'lsa-da, xatosini anglagan insonlar fojiasi aks etgan.

Kalit so'zlar: Istanbul, Jalol, Saodat, Iskandar

KIRISH

“Istanbul fojiasi” qahramonlari, asosan, 3 shaxs hisoblanadi: aka – Jalol, uning ayoli – Saodat va Jalolning ukasi – Iskandar. Ushbu qahramonlar qismati zamonning muhim tarixiy-ijtimoiy voqea-hodisalari – Ikkinchi Jahon Urushi, Urushdan keyingi davrda dunyodagi keskin ziddiyatlar, mamlakatimiz ijtimoiy-ma'naviy hayotidagi muammolar bilan bog'liq holda aks etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Drama syujeti unchalik murakkab bo'lmasa-da, bir qorindan talashib tushgan aka-uka – Jalol va Iskandarlar muhabbat tufayli bir-biriga raqibga aylanadilar. Aka ukase sevgan qizni yo'ldan uradi, alamiga chiday olmagan uka esa o'zini qo'yggani joy topolmay, ko'ngilli bo'lib frontga jo'naydi. Qismatni qarangki, ana shu aka-uka va ular orasidagi ziddiyatga sababchi bo'lgan ayol – Saodat qirq yildan keyin xorijda – Istanbulda uchrashib qolishadi.

Syujet rivoji zanjirida romantic ruhdagi asarlarga xos favqulodda shartli halqalar talaygina: og'a-ini va ular orasiga g'ov slogan ayol, ya'ni ham qondosh, ham raqib og'a-ini va ularning har ikkisi uchun aziz bo'lgan shaxsning qirq yildan so'nhg xorijda bir-biriga duch kelishi, allaqachon marhum sanalib, nomi qahramonga aylangan, shuhratlarga burkangan odamning tirik, buning ustiga vatangado bo'lib chiqishi bir vaqtlar o'zga nomda, o'zga el odami bo'lib yurtiga, og'asi, sevgilisi, onasi huzuriga kelib ketishi, buni hech kim sezmay qolishi – bularning barchasi romantik asarlar syujetiga xos favqulodda xususiyatlardir.

Asardagi uch yetakchi personaj – og'a Jalol, ini Iskandar, oradagi ayol Saodat – hammasi o'zgaruvchan xarakterlar, ular hayot yo'li – umrning turli bosqichlarida turli vazifalarda turlicha holda ko'rinadilar.

Ko'p hollarda bu hodisa uch personaj tomonidan uch xil idrok etilib, uch xilda baholanishi, aksari qarashlaridagi tafovut va ziddiyatlarning keskin tus olishi asarga o'ziga xos munozara ruhini bag'ishlaydi. Bahslar payti muallif voqeaga bevosita aralashmaydi, kim haq, kim nohaq, asl haqiqat kim tomonda ekanini o'qiyotgan kishi sezib, bilib turadi. Shunga ko'ra, bu asarni o'qish uchun kishida adabiy-estetik tayyorgarlik bo'lishi kerak, hamda u nozik didli, bilimdon bo'lishi talab etiladi.

Bunday olib qaraganda, Iskandar shunchaki adashgan vatangado xoin kimsadek ko'rinadi. Aslida esa Iskandar qochoq, xiyonatkor emas, yurt oldida gunohsiz: u ixtiyorsiz ravishda hayot so'qmoqlariga tushib qolgan. Bir vaqtlar bu pok va soda, qalbi ko'zgu kabi musaffo, oriyatli yigit Saodatni chin dildan sevgan, vatan ozodligi yo'lida chindan ham mardona jang qilgan. Bu odam hayotining izdan chiqishi sarson-sargardon vatangadoga aylanishi, avvalo, urush dahshatlariga, ziddiyatli dunyoning g'ayriinsoniy tomonlariga borib taqaladi. U urushning eng baxtsiz tirik qurboni. Omonsiz jang payti dushman qo'liga tushib qoladi, xorijda sarson-sargardon kezadi. Iskandarning baxtsizligida beqaror Saodatning ham hissalar bor. Bunga Iskandarning o'zi ham aybdor. U ilk sevgi hijron azblariga dosh berolmay, jizzakilik qilib, ixtiyorini butunlay taqdir izniga qo'yib beradi. Endi uning go'yo ona yurtida qiziqtiradigan hech narsa qolmagandek, yurtiga talpinmaydi, o'z baxti sha'ni uchun kurashmaydi, ilk sevgisi ortidan o'z akasiga nisbatan, oradan qirq yil o'tishiga qaramay, gina saqlab yuradi, shu ginasi tufayli Iskandar o'zining volidasini-da “unutadi”, yurtiga onasi uchun bo'lsa ham qaytmaydi. Dinini ham unutadi, e'tiqodini tark qiladi. Bunday beqarorlik, loqaydlik esa unga nihoyatda qimmatga tushadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbek adabiyotida “Istanbul foijasi” dramatik asariga hamohang ravishda yozilgan asarlarga ham ko'zimiz tushadi: Asqad Muxtorning “Chinor”, Said Ahmadning “Ufq” romanlarining ayrim qahramonlari taqdiri bir-biriga o'xshash. Iskandarning vatangado, tirik o'likka aylanishi va arab qiyofasida Vataniga borganida o'zining haykaliga ko'zi tushishi, shundan keyin karaxt ahvolga tushishi, o'z qishlog'ining nomi ismiga monand Iskandarobod deb nomlanishi va “Chinor” romanidagi Akbarali G'oziyevning ham qismati Iskandarning taqdiriga o'xshash holda tasvirlangan. U ham vatangado, o'z qishlog'ida qahramon sifatida ko'tarilgan, qishlog'iga qaytgach, o'z haykaliga ko'zi tushganidan so'ng haqiqiy tirik murda ekanligiga ishonch hosil qiladi, Akbaralining ham o'z qishlog'i uning sharafiga Akbarobod deb nomlanishi bu ikki asarning bir-biriga o'xshash tomonlari hisoblanadi

Yana bir o'zbek adabiyotining qalami o'tkir yozuvchisi sanaladigan Said Ahmadning "Ufq" romanidagi qahramonlar: aka-uka A'zamjon va Nizomjon hamda ularning o'rtasidagi ayol – Dildorlar taqdiri "Istanbul fojiasi" dostonidagi Jalol, Iskandar va Saodatlar taqdiri bir-biriga hamohang tarzda tasvirlanadi. Nizomjon va Dildor sinfdosh bo'lgan va bir-birini yoqtirishgan, Nizomjonning akasi A'zamjon esa Dildorga uylanib oladi, aynan shu holat "Istanbul fojiasi" da ham keltiriladi, ya'ni Iskandar va Saodat sinfdosh bo'ladi va bir-biriga yaxshi munosabatda bo'ladi, Iskandar bu munosabatni sevgi deb o'ylaydi, Saodat esa Iskandarni do'st deb qabul qilgan, Jalolni esa rostan ham sevgan bo'ladi. Iskandar esa bu voqeda Jalolni ayblaydi, ya'ni Saodatni aldab uylanib oldi deb akasiga bir umr gina saqlaydi.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni keltirish lozimki, dramaturg qalamga olgan muhim jihatlar va ziddiyatlar ichida qolgan, adashib qolgan kishilar foydasi, murakkab taqdiri, muammolar bilan chambarchas bo'lgan kimsalar o'tmishini asar davomida birin-ketin uzluksiz kuzatamiz. Bu kabi chigal muammolar bugungi kunda ham yo'q emas. Mavzu yillar o'tsa ham o'z yukini, mag'zini, insonlar o'rtasidagi, ayniqsa jigarlar oqibatini yo'qotmaslikka, kengroq fikr yuritishga undaydi. Erkin Vohidov qalamgan olgan ushbu muammoli vaziyatda Iskandarga nisbatan nohaqlik qilingan deb o'ylayman, axir uning ham o'z vatanidan uzoqda bo'lsa-da, baxtli bo'lishga haqqi bor edi-ku...

REFERENCE

1. Erkin Vohidov, Saylanma. "Istanbul fojiasi", – Toshkent: "Sharq", 2001
2. Asqad Muxtor, "Chinor", – Toshkent: "Yoshlar nashriyot uyi", 2018
3. Said Ahmad, "Ufq", – Toshkent: "O'qituvchi", 2015

